

Ковальчук А.Ю.,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри адміністративного, фінансового і банківського права

Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого

Міжрегіональної Академії управління персоналом

УДК 347.73:351.71

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ЙОГО СКЛАДНИКИ

Постановка проблеми. Найважливішим елементом системи забезпечення фінансової безпеки держави є її правове забезпечення, що передбачає створення досконалої правової бази та системи забезпечення стабільності фінансової системи, попередження, виявлення й припинення правопорушень. На сьогодні в юридичній літературі відсутній єдиний підхід щодо складників механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, що зумовлює подальші дослідження в цьому напрямі. Категорія «фінансово-економічна безпека» є інтегрованою категорією економічної теорії, соціології, права та державного управління, дія якої виявляється на всіх рівнях (від національної економіки до окремо взятого підприємства), проте сучасний стан розвитку економіки свідчить про недостатню розробленість цієї проблематики. Усе це й зумовлює актуальність обраної теми та її подальше дослідження.

Ступінь наукової розробленості. Проблемам забезпечення фінансово-економічної безпеки держави присвячені праці таких дослідників: В.Б. Авер'янова, С.С. Алексєєва, О.І. Барановського, Л.К. Воронової, В.І. Волошина, О.Р. Бойкевич, Е.С. Дмитренка, В.С. Домбровського, Л.С. Мартюшевої, Я.В. Шевченко, О.В. Прокопенко, І.М. Комарницького, В.І. Соловійова, Н.В. Наконечної та інших.

Метою статті є дослідження основних складників механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. М.М. Єрмошенко та В.А. Ліпкан до елементів механізму правового забезпечення фінансової безпеки відносять принципи, функції та методи [1, с. 35; 2, с. 130].

Необхідними елементами механізму правового забезпечення фінансової безпеки є правове регулювання суспільних відносин за допомогою способів, сформованих теорією держави й права, – дозволу, зобов'язання, заборони та заохочування [3, с. 260]; встановлення необхідних обмежень і заборон у цих відносинах [4, с. 19], механізму застосування відповідальності за вчинення неправомірних діянь та заохочування з метою спонукання до правомірної поведінки у сфері фінансової діяльності системою пільг і переваг. Також вказуємо, що на забезпечення фінансової безпеки впливають методи фінансово-правового регулювання (державно-владних приписів, узгодження, рекомендації).

Аналіз наукових джерел дає змогу зробити висновок про те, що питання про функції як елементи меха-

нізму правового забезпечення фінансової безпеки є недослідженим. На нашу думку, безпосередній вплив на забезпечення фінансової безпеки мають регулятивна, охоронна, соціальна, виховна, захисна як функції фінансово-правового регулювання [5, с. 95–97] та контрольна функції. Особливе значення останньої зумовлене спрямуванням контролю загалом і фінансового зокрема на виявлення, попередження чи припинення протиправної поведінки. Роль фінансового контролю визначається тим, що він є засобом забезпечення умов нормального функціонування фінансової системи та встановлення доцільності й раціональності використання фінансових ресурсів; засобом забезпечення законності у фінансовій діяльності та встановлення правопорядку [6, с. 92]; засобом забезпечення інтересів держави, охорони прав громадян, підприємств, організацій; засобом притягнення винних до юридичної відповідальності; засобом виявлення, усунення й попередження порушень; основним методом забезпечення економічної, фінансової безпеки. Підтримуємо думку І.Б. Стефанюк, що недооцінка ролі контролю є однією з причин великої кількості правопорушень у сфері фінансової діяльності [7, с. 13]. Отже, як свідчить викладене, фінансовий контроль є засобом забезпечення законності у сфері фінансової діяльності; засобом виконання всіма суб'єктами, що її здійснюють, приписів у цій сфері, суворого й точного виконання ними фінансових обов'язків перед державою, органами місцевого самоврядування; засобом виявлення фактів порушення фінансового законодавства чи неналежного виконання учасниками фінансової діяльності своїх обов'язків та притягнення винних до відповідальності [8, с. 314]. Зазначене забезпечується його можливістю проводитись на різних стадіях (попередній, поточній, наступній) і рівнях фінансової діяльності (державному, місцевому, відомчому, внутрішньогосподарському, недержавному) та використовувати систему методів і форм контролю. А тому маємо всі підстави вважати фінансовий контроль основним засобом забезпечення фінансової безпеки.

Аналіз законодавства, яким регулюються питання фінансового контролю, свідчить про його недосконалість, і про це висловлюються науковці, називаючи паралелізм та дублювання повноважень контролюючих органів, недосконалий механізм відповідальності за правопорушення під час його здійснення.

Розглядаючи механізм правового забезпечення фінансової безпеки, не можна обминути питання про роль у ньому правових норм і правовідносин загалом та фінансово-правових норм і фінансових правовідносин зокрема. Варто зауважити, що фінансова безпека є міжгалузевим правовим інститутом, який об'єднує систему відносно відокремлених від інших і пов'язаних між собою правових норм, що регулюють відносини у сфері забезпечення фінансової безпеки. Провідну роль у їх регулюванні відіграють фінансово-правові норми, змістом яких є правила поведінки учасників особливого виду суспільних зв'язків саме в процесі фінансової діяльності держави [9, с. 75]. Ці норми мають здебільшого імперативний характер та спрямовані безпосередньо на забезпечення загальнодержавного інтересу, а опосередковано – на забезпечення інтересів решти учасників фінансових правовідносин, забезпечення порядку у фінансовій системі, її стабільне функціонування. Зазначене підтверджує зацікавленість держави в точному й неухильному дотриманні юридичними та фізичними особами встановлених нею правил і змушує її забезпечувати функціонування фінансово-правових норм примусовою силою, передбачаючи юридичну відповідальність за невиконання її приписів. З огляду на викладене особливу роль у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки виконують матеріальні, процесуальні, охоронні, уповноважувальні, зобов'язувальні, заборонні фінансово-правові норми та такий елемент їх структури, як санкція. Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати про особливу роль санкції фінансово-правової норми в механізмі правового забезпечення фінансової безпеки. Зазначене підтверджується її здатністю виступати засобом захисту приписів, що містяться у фінансово-правовій нормі, визначати вид і міру юридичної відповідальності порушників фінансово-правових норм, вказувати на невідповідність для порушника наслідки. Таким чином, роль фінансово-правових норм у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки полягає в їх спрямуванні під час реалізації (здійснення, виконання, дотримання, застосування) на попередження та припинення правопорушень.

Елементом механізму правового забезпечення фінансової безпеки є правовідносини в цій сфері, завдяки яким діяльність із забезпечення фінансової безпеки здійснюється за певними правилами та встановлюється зв'язок між учасниками шляхом реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Фінансові правовідносини посідають центральне місце серед них, що зумовлено такими їх особливостями: мають грошовий, розподільчий, плановий та організаційний характер [10, с. 28]; їх учасником є держава як контролер, гарант повноважень та обов'язків, розподілених серед конкретних суб'єктів конкретних правовідносин [11, с. 391]; їх об'єктом є кошти, з яких формуються, використовуються, розподіляються публічні фонди. Особливу роль у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки виконують охоронні фінансові правовідноси-

ни, у межах яких здійснюється захист суб'єктивних прав, запроваджуються в життя заходи юридичної відповідальності та які є умовою для можливості приведення в дію засобів їх забезпечення.

Однією зі сторін правовідносин у сфері забезпечення фінансової безпеки є суб'єкти з відповідними повноваженнями. О.І. Барановський відносить їх до «організаційно-управлінського забезпечення» фінансової безпеки [12, с. 31].

Безперечно, важлива роль у забезпеченні фінансової безпеки належить взаємодії органів із повноваженнями в зазначеній сфері, яку (в аспекті забезпечення національної безпеки) визначають як необхідну, спільну діяльність, що здійснюється на основі законних, підзаконних і відомчих нормативно-правових актів у конкретних організаційних формах, узгоджену за метою, місцем і часом та спрямовану на забезпечення якісного й ефективного виконання покладених на них завдань із метою забезпечення національної безпеки України. Як бачимо, учені залишили поза увагою питання щодо суб'єктів забезпечення безпеки. На підставі зазначеного та сформульованого нами поняття фінансової безпеки пропонуємо таке визначення: *взаємодія суб'єктів забезпечення фінансової безпеки* – це їх спільна діяльність, спрямована на захист і забезпечення життєво важливих фінансових інтересів особи, суспільства, держави, її адміністративно-територіальних утворень від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Аналіз законодавства дає підстави стверджувати, що під час діяльності з попередження, виявлення й припинення правопорушень у сфері фінансової діяльності суб'єктами взаємодії є різні органи державної влади. Науковці, зокрема, ведуть мову про взаємодію між митними, податковими та іншими контролюючими й правоохоронними органами [14, с. 8; 15, с. 3]; вказують на її неналежну організацію щодо кваліфікації виявлених правопорушень, оцінки зібраних доказів, оформлення матеріалів за результатами перевірок фінансової діяльності [16, с. 21]. Тому прийнятними вважаємо думки А.А. Козіни та Р.М. Тучака про утворення Координаційного комітету державного контролю при Рахунковій палаті з повноваженнями щодо координаційної діяльності органів фінансового контролю [17, с. 16] та прийняття єдиного нормативного акта про порядок і механізм взаємодії між підрозділами, що ведуть боротьбу з корупцією й організованою злочинністю, та іншими правоохоронними й контролюючими органами [18, с. 13]. Окрім того, важливе значення має координація правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав через Національне центральне бюро Інтерполу [19].

На наше переконання, основну роль у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки виконує юридична відповідальність, що зумовлюється її змістом, яка є формою позитивної (негативної) оцінки державою поведінки суб'єкта, виражається в обов'язку суб'єкта діяти правомірно чи нести по-

карання за протиправну поведінку та викликає для суб'єкта певні позитивні (негативні) наслідки. Отже, юридична відповідальність спрямована на охорону фінансових правовідносин шляхом попередження, виявлення й припинення правопорушень суб'єктів фінансового права, а загалом – на забезпечення фінансової безпеки.

Висновки. Механізм правового забезпечення фінансової безпеки базується на певних принципах (внутрішніх, зовнішніх), способах (дозволу, зобов'язання, заборони, заохочування) та функціях (аналітичній, прогностичній, науковій, організаційній, інформаційній, контрольній). Обґрунтовано значення в реалізації контрольної функції фінансового контролю, оскільки він є засобом забезпечення законності у сфері фінансової діяльності; засобом виконання всіма суб'єктами, що її здійснюють, приписів у цій сфері, суворого й точного виконання ними фінансових обов'язків перед державою, органами місцевого самоврядування; засобом виявлення фактів порушення фінансового законодавства чи неналежного виконання учасниками фінансової діяльності своїх обов'язків, притягнення винних до відповідальності.

Механізм правового забезпечення фінансової безпеки включає також правові норми, правовідносини у сфері забезпечення фінансової безпеки та юридичну відповідальність їх учасників. Вважається, що фінансово-правові засоби (принципи, методи, функції фінансово-правового регулювання, фінансово-правові норми, фінансові правовідносини, юридична відповідальність суб'єктів фінансового права) є основними елементами механізму правового забезпечення фінансової безпеки. У статті визначено роль фінансово-правових норм у зазначеному механізмі (їх реалізація спрямована на попередження й припинення правопорушень) та значення фінансових правовідносин, зокрема охоронних, у межах яких здійснюється захист суб'єктивних прав, застосовується юридична відповідальність. Визначено, що основними учасниками правовідносин у сфері забезпечення фінансової безпеки держави є суб'єкти фінансового права.

При цьому основну роль у механізмі правового забезпечення фінансово-економічної безпеки виконує юридична відповідальність суб'єктів фінансового права, оскільки вона спрямована на охорону фінансових правовідносин шляхом попередження, виявлення й припинення правопорушень суб'єктів фінансового права, а загалом – на забезпечення фінансової безпеки. Отже, єдність досліджуваних елементів, побудова за принципом взаємодії є запорукою побудови ефективного механізму фінансово-економічної безпеки. На основі вищезазначеного вважаємо за доцільне розробити та прийняти основні засади державної політики у сфері забезпечення фінансово-економічної безпеки України в Стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки України, яку затверджуватиме Президент України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : [монографія] / М.М. Єрмошенко. – К. : Київський нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 399 с.
2. Ліпкан В.А. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях / В.А. Ліпкан, О.С. Ліпкан, О.О. Яковенко. – К. : Текст, 2006. – 256 с.
3. Теорія держави та права : [навч. посібник] / [А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.] ; за ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 368 с.
4. Воронова Л.К. Фінансове право України : [підручник] / Л.К. Воронова. – К. : Прецедент ; Моя книга, 2006. – 448 с.
5. Стефанюк І.Б. Формування системи фінансового контролю / І.Б. Стефанюк // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 12. – С. 13–16.
6. Фінансове право України : [навч. посібник] / за заг. ред. Л.К. Воронової. – К. : Правова єдність, 2009. – 395 с.
7. Стефанюк І.Б. Формування системи фінансового контролю / І.Б. Стефанюк // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 12. – С. 13–16.
8. Дмитренко Е.С. Науково-правовий підхід до визначення ролі фінансового контролю у застосуванні юридичної відповідальності і забезпеченні фінансової безпеки держави / Е.С. Дмитренко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2007. – Вип. 8. – С. 313–316.
9. Фінансове право України : [навч. посібник] / за заг. ред. Л.К. Воронової. – К. : Правова єдність, 2009. – 395 с.
10. Ермакова Т.С. Финансовое правоотношение / Т.С. Ермакова. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1985. – 36 с.
11. Венгеров А.Б. Теория государства и права : [учебник для юрид. вузов] / А.Б. Венгеров. – 2-е изд. – М. : Юриспруденция, 2000. – 528 с.
12. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : [монографія] / О.І. Барановський. – К. : НТЕУ, 2004. – 759 с.
13. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 р. № 3341-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358.
14. Федоров С.Е. Финансово-правовые санкции: проблемы применения / С.Е. Федоров // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 4. – С. 36–38.
15. Шевченко Я.В. Правила переміщення через митний кордон України підакцизних товарів та відповідальність за їх порушення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право» / Я.В. Шевченко. – К., 2000. – 16 с.
16. Гега П.Т. Правові основи податкової системи, правопорушення, проблеми, рішення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / П.Т. Гега. – К., 1996. – 26 с.
17. Козіна А.А. Забезпечення податковою міліцією законності в сфері оподаткування: організаційно-правові аспекти повноважень та статусу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А.А. Козіна. – Х., 2005. – 20 с.
18. Тучак Р.М. Адміністративно-правові засади боротьби з корупцією : автореф. дис. ... канд. юрид.

наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Р.М. Тучак. – Х., 2007. – 21 с.

19. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів :

Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України і Державної податкової адміністрації України від 9 січня 1997 р. № 3/1/2/5/2/2 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 9. – С. 77.

Ковальчук А.Ю. МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ЙОГО СКЛАДНИКИ

У статті розглянуто сутність фінансово-економічної безпеки та її місце в системі національної безпеки держави. Досліджено механізм управління фінансово-економічною безпекою України, визначено структуру й зміст його основних складників, надано їх загальну характеристику. Обґрунтовано, що виконання завдань і функцій системи фінансово-економічної безпеки здійснюється на певних принципах і функціях, а також включає правові норми, правовідносини у сфері забезпечення фінансової безпеки та юридичну відповідальність їх учасників. Проаналізовано роль фінансово-правових норм у зазначеному механізмі (їх реалізація спрямована на попередження й припинення правопорушень) та значення фінансових правовідносин, зокрема охоронних, у межах яких здійснюється захист суб'єктивних прав, застосовується юридична відповідальність.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, юридична відповідальність, механізм забезпечення, складники механізму забезпечення.

Ковальчук А.Ю. МЕХАНИЗМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ И ЕГО СОСТАВЛЯЮЩИЕ

В статье рассмотрена сущность финансово-экономической безопасности и ее место в системе национальной безопасности государства. Исследован механизм управления финансово-экономической безопасностью Украины, определена структура и содержание его основных составляющих, дана их общая характеристика. Обосновано, что выполнение задач и функций системы финансово-экономической безопасности осуществляется на определенных принципах и функциях, а также включает правовые нормы, правоотношения в сфере обеспечения финансовой безопасности и юридической ответственности их участников. Проанализирована роль финансово-правовых норм в указанном механизме (их реализация направлена на предупреждение и пресечение правонарушений) и значение финансовых правоотношений, в частности охранных, в пределах которых осуществляется защита субъективных прав, применяется юридическая ответственность.

Ключевые слова: финансово-экономическая безопасность, юридическая ответственность, механизм обеспечения, составляющие механизма обеспечения.

Kovalchuk A.Yu. MECHANISM OF SECURITY OF FINANCIAL ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE AND ITS COMPOSITION

The article examines the nature of financial and economic security and its place in the national security. The mechanism of management of financial and economic security of Ukraine, defines the structure and content of its main components, given their general characteristics. It is proved that in the mechanism of legal provision of financial and economic security, the legal responsibility of the subjects of financial law is carried out, since it is aimed at protecting financial legal relations by preventing, detecting and terminating offenses of financial law subjects, and in general, ensuring financial security. Consequently, the unity of the investigated elements, built on the principle of interaction – is the key to building an effective mechanism of financial and economic security. Proved that the tasks and functions of financial and economic security is carried out on certain principles and functions, and includes legal norms, legal relations in providing financial security and legal responsibility of the participants. The role of financial and legal provisions in the said mechanism (their implementation is aimed at the prevention and suppression of crime) and financial relations, including security, within which the protection of subjective rights applicable legal responsibility. The necessity of elaboration and adoption of the basic principles of the state policy in the field of ensuring financial and economic security of Ukraine in the Strategy of providing financial and economic security of Ukraine, which will be approved by the President of Ukraine, is determined.

Key words: financial and economic security, legal liability, mechanism of software, components provide a mechanism.